

Resumé af rapport om forældresamarbejde og inklusion

De senere år har der været et tiltagende fokus på udvikling af mulighederne for at skabe en inkluderende folkeskole – og som en del heraf har der mange steder været arbejdet med at udvikle indsætserne omkring forældreinvolvering og – samarbejde. For at bidrage til udviklingen af disse indsætser har Resourcecenter for inklusion og specialundervisning i perioden 1.8.2013 – 15.1.2013 bedt en række forskere om at skabe en afdækning af viden omkring forældresamarbejde og inklusion – med særligt fokus på fire temaer:

- Forældre som ressource (medborgerskab)
- Skole-hjem-samarbejde (betydninger for faglig og social udvikling og trivsel)
- Forældreopbakning i forhold til inklusion (holdningsændring og børnesyn)
- Samarbejde med forældre om børn i vanskeligheder/børn med særlige behov

Fremgangsmåde

I tæt samarbejde med biblioteket på DPU har vidensarbejdsgruppen foretaget en omfattende litteratursøgning – og har således indkredset en række centrale kilder omkring forældresamarbejde og inklusion. Forsknings- og vidensfeltet i forhold til forældresamarbejde er meget sammensat og består af en række forskellige tilgange – med forskellige målsætninger og erkendelsesinteresser. På den baggrund har arbejdsgruppen indkredset fem overordnede temaer, der har dannet afsæt for arbejdet med de kilder rapporten er baseret på. Målsætningen for arbejdet har været at indkredse centrale temaer, problemstillinger og dilemmaer i forhold til forældresamarbejdsindsatser i relation til inklusion.

Væsentlige konklusioner mht. praksisanbefalinger

Der er ikke nogen lang tradition eller fasttømret viden, når det gælder forældresamarbejde og inklusion. Litteraturen på feltet er meget sammensat og rummer forskellige tilgange, og i praksis er forældresamarbejde og inklusion i rivende udvikling. Praksisanbefalingerne i denne rapport får derfor karakter af at være udpegninger af opmærksomhedspunkter, dilemmaer og centrale spørgsmål snarere end at være vidensbaserede handleanvisninger. Med afsæt i litteraturen og i forfatterens egen forskning vil vi pege på følgende opmærksomhedspunkter:

Hvordan kan man både diskutere målet og tydeliggøre målet med forældresamarbejde i forbindelse med inklusion?

Generelt peger forskningen på, at både formål og konkrete rammer for samarbejdet er uklare for både lærere og forældre. Der synes at være en selvfølgelighed omkring forældresamarbejdets nødvendighed, der gør det svært at italesætte dets grunde og en evt. kritik af disse grunde. Det betyder både, at man i skoleregi må arbejde med at få større klarhed over, hvad det er, man vil med samarbejdet og på hvilke præmisser – på både skoleleder og lærerniveau.

Især i forskningen omkring forældrenes indbyrdes samarbejde peges på en tendens til, at skolens krydspres mellem fokus på inklusion på den ene side og høje ensartede faglige resultater for eleverne på den anden får betydning for samarbejdet. På baggrund af læsningen på tværs af felterne kan der påpeges et behov for at håndtere dette forhold og skabe tydeliggørelse omkring formålet med forældreinddragelse og -samarbejde.

Forskningen peger her på 2 tilsyneladende modsatrettede veje at gå: 1. skolen bestemmer og er tydelig på egne målsætninger, 2. skolen skaber et dialogisk rum, hvori også skolens formål og vejene derhen kan diskuteres. Det peger på behovet for, at den enkelte skole/kommune må finde en vej i forhold til dette krydspres. En vej at gå kan muligvis være, at arbejde på begge fronter – dvs. både være tydelig på nogle målsætninger, men samtidig også at kunne etablere et dialogisk rum for udforskning og kontinu-

erlig udvikling af samarbejde sammen med den klasse mv. man som lærer har ansvar for - altså at autoritet og dialog ikke nødvendigvis udelukker hinanden.

Hvordan kan man tale om grænser for ansvar - uden at det bliver set som uansvarlighed?

Med idealet om læring som noget, der foregår overalt og hele tiden (Pors 2012, Knudsen 2010), og med skolereformens fokus på trivsel og forståelsen af at forældrene har en afgørende rolle at spille for klassens sociale relationer (Bjerg og Knudsen 2012), får forældrene potentielt et ubegrænset ansvar både for deres barns læring og for klassens trivsel. Det rejser spørgsmålet om, hvordan der kan sættes grænser mellem skole og familie, og hvordan der kan sættes grænser for forældrenes (og lærernes) ansvar? I forhold til forældre handler det i hverdagen om, hvor mange aktiviteter forældrene forventes at deltage i samt tage ansvar for at iværksætte. Kan man fra skolens side gøre det legitimt at tale om grænser for ansvar, uden at det bliver et spørgsmål om, at forældrene er uansvarlige?

Hvordan kan man arbejde med sociale dynamikker - uden at det fører til eksklusion?

En del af forskningen har beskæftiget sig med den del af forældresamarbejdet, der fokuserer på samarbejdet mellem forældrene typisk omkring en classes sociale liv og trivsel. Her tyder meget på, at samarbejdet populært sagt kan blive et tveægget sværd – altså både en væsentlig kilde til inklusion og en væsentlig kilde til eksklusion.

Noget af det, der peges på i den sammenhæng, er, at betydningen af disse samarbejdsformer afhænger af, hvordan samarbejdet rammesættes – og hvilke positioner forældrene tildeles i det konkrete samarbejde. Forældrenes indbyrdes samarbejde om børnenes deltagelsesmuligheder kan være en nødvendig forudsætning for at få inklusionen til at lykkes, men netop dette samarbejde kan risikere at føre til eksklusion; enten fordi nogle forældre ikke bliver en del af del af forældregruppens sociale liv, hvorved deres børn risikerer eksklusion, eller fordi nogle forældre kan insistere på eksklusion af et barn, hvis de får den opfattelse, at det umuliggør deres eget barns læring.

Her er det en central pointe – at hvilke betydninger, forældre fællesskaber får, er meget afhængig af den måde, skolen rammesætter forældresamarbejdet. Det må ses i sammenhæng med at forældresamarbejdet må håndtere skolens grundlæggende krydspres: at skolen både skal skabe demokratiske deltagelse og standardiserede faglige resultater. Forældresamarbejdet arver så at sige dette uløste paradoks – og det er et dilemma, som skolens aktører må forholde sig til i forhold til inklusionsbestrebelsene. Når man udvider skolens rum til også at inkludere familierne, så medfører det et medansvar for at håndtere de problemer, det måtte medføre. Så hvordan kan man fra skolens side tage ansvar for sociale processer, som man tager initiativ til, men som ligger uden for skolens indflydelse?

Hvordan kan der skabes et rum for gensidighed OG perspektivforskelle/ konfliktualitet?

Forskningen peger på, at et væsentligt dilemma i forhold til forældresamarbejde knytter sig til, at idealer om harmoni, konsensus og dialog er udbredte i skole-hjem-samarbejdet. Det er imidlertid idealer, der kan stå i vejen for at få adgang til forældrenes perspektiver, da de slører forskelle i perspektiver og positioner – og vanskeliggør at disse udforskes konkret som en del af at udvikle samarbejdet og indsatserne omkring børn (ex Ravn, 2012; Kousholt, 2005). Forskningen i forældre perspektiver peger på, at forældrene kan have svært ved at artikulere kritik eller uenighed i forhold til skolen eller samarbejdet, da de er bekymrede for, at det går ud over barnet eller virker negativt ind på relationen til skolen. I forlængelse heraf kan det påpeges, at forestillingen om forældre som ressourcer ofte kollapser, når der opstår konflikter mellem forældre og skole om, hvordan problemerne skal forstås, hvad målet med samarbejdet er, og dermed hvad det er for dagsordener, der skal følges i håndteringen af vanskeligheder omkring børn.

Børn, forældre og lærere/skole har forskellige perspektiver på og interesser i forældresamarbejde. Det er forskelle, der ikke nødvendigvis forsvinder gennem dialog og samarbejde. Et væsentligt spørgsmål bliver derfor: Hvordan skabe et samarbejde, der bygger på og drager fordel af forskellige perspektiver?

Hvordan kan læreren både være autoritet og dialogpartner?

Forskningen peger på et behov for at udvikle skolens tilgang til forældre på en måde, hvor skolen ikke på forhånd låser sig fast i at kategorisere forældre, men i stedet udvikler evnen til at udforske forældres perspektiver.

Her bliver det væsentligt at anerkende forskelle, samtidigt med at man ikke kategoriserer forskelle på forhånd. Og her kunne man forestille sig, at der er behov for udvikling af nye former for professionalitets-begreber, der er forskellige fra den ekspertise eller autoritetsforestilling, der fremgår af en del af den handlingsorienterede litteratur, hvor læreren skal være 'eksperten'. I praksis ses disse bevægelser i lærer-professionen (Bjerg og Knudsen 2012), hvilket rejser nye spørgsmål: Hvordan sætter læreren i praksis grænser for sit eget ansvar, når det i princippet omfatter både det faglige, de sociale relationer i klassen, de sociale relationer mellem forældrene og at se verden fra forældrenes synspunkt? Hvordan samarbejde om fælles ansvar for børnenes læring og trivsel uden at der sker ansvarsforskydninger (fx at forældre tildeles det primære ansvar for sociale dynamikker i klassen)?

Hvordan kan forskellige grader og typer af forældredeltagelse anerkendes – uden at det fører til skuffelse eller ensliggørelse?

Fra en lang række forskellige kilder påpeges behovet for et differentieret samarbejde, dvs. et samarbejde der tilrettelægges med henblik på at sikre forskellige deltagelsesmuligheder. Forældres engagement og deltagelse i deres børns skolegang kan forme sig forskelligt. Hvordan tilrettelægge et samarbejde der reelt drager nytte af forskelle og forskelligartede ressourcer?

En væsentlig del af dette fokus er, at skolens deltagere gør sig klart, at deres forventninger til forældrene og tilrettelæggelse af samarbejdet er med til at konstruere de positioner, som forældrene tilbydes at deltage ud fra – at skolen således er medkonstruerende for fx "udsatte positioner" – og dermed afgørende for, hvad forskellige forældre reelt får mulighed for at bidrage med.

Samtidigt er det også væsentligt at fastsætte målene for forældresamarbejdet i forhold til de behov der er i den konkrete situation. I nogle sammenhænge kan målsætningen i forældresamarbejdet eksempelvis fokusere på, at få forældrene til at give barnet madpakke med, mens det i andre sammenhænge handler om at give forældrene mulighed for at bidrage til klassens sociale trivsel ved at arrangere en fælles weekendtur. Der ligger en udfordring i at sikre forskellige typer af og mål for samarbejde, så de ressourcer, der bruges på samarbejdet ikke overstiger udbyttet af samarbejdet. Det kan eventuelt gøres ved at differentiere samarbejdet, sådan som det også sker mange steder (EVA 2012).

Både forsknings- og praksislitteratur indikerer, at både forventninger til, hvad forældresamarbejdet skal omfatte og hvilke problemer, det skal løse, er vokset – ligesom mængden af aktiviteter i forhold til forældresamarbejde er steget gennem de seneste årtier. Denne rapport peger på, at den stigende ansvarliggørelse og idealer om involvering risikerer at skabe eksklusion (se også Knudsen og Andersen 2013).

Man kan således risikere at overbelaste forældrene med forventninger om inddragelse i et, for de fleste familier, meget travlt familieliv. Det er et krav, der ikke kun rammer de socialt udsatte forældre, men generelt synes at være omfangsrigt for alle at leve op til. Et beslægtet dilemma er her, at man ved at skubbe så stort et ansvar for situationer i skolen over på forældrene, reelt kan komme til at forskyde handlemuligheder ud af skolen, og dermed skabe afmægtighed omkring skolelivets og børnenes udfordringer.

Hvordan samarbejde med forældre til børn med ”særlige behov” uden at ”særliggøre”

Forskningen i forældresamarbejde omkring børn i vanskeligheder eller ”børn med særlige behov” peger gennemgående på problemer omkring individualisering og særtilrettelæggelse af problemstillinger i familier omkring børn med særlige behov. En række forskningsprojekter peger da også på, at disse familiers liv er præget af en række særlige omstændigheder og belastende forhold, ikke mindst i forhold til krav om at skulle navigere på tværs af en række administrative og tværprofessionelle systemer. Forskningen peger desuden på, at forældrenes perspektiver ofte overhøres, eller fortolkes som udtryk for individuelle, personlige forhold. Viden om børnenes fælles liv i skolen, og hverdagslivet og dets udfordringer i almindelighed synes samtidigt at glide i baggrunden.

Forskellige forskningsbidrag peger imidlertid på, at forældrenes perspektiver på netop disse forhold spiller en afgørende rolle i forhold til arbejdet med inklusion. Spørgsmålet bliver da, hvordan man kan arbejde med respekt for og bakke op om den enkelte families særlige situation, uden samtidigt at særtilrettelegge forældrenes situation på måder, der forhindrer dem i at komme til orde?

Et beslægtet dilemma drejer sig om tendensen til, at dette samarbejde kun inddrager det enkelte barns forældre – og fokuserer på barnets problemer adskilt fra sammenhængen. Hermed overses netop den skolekontekst blandt andre børn og voksne, som vanskelighederne udspiller sig i. Og her peger nogle forskningsperspektiver på behovet for at arbejde kollektivt med problemstillinger i skolen, samt behovet for at iværksætte dette samarbejde før problemerne opstår. Fremadrettet har vi brug for mere viden om og flere erfaringer med de mere almene perspektiver på samarbejde med forældre til børn i vanskeligheder/børn med særlige behov, fordi netop disse indsætter bliver meget aktuelle i forhold til inklusionsbestræbelserne.